Alojzija Zupan Sosič, **Sodobna slovenska književnost**

Seminar za učitelje v tujini, januar 2013, Sodobna slovenska književnost, odlomek iz knjige ***Na pomolu sodobnosti ali o književnosti in romanu***, 2011

Slovenska književnost zadnjih dveh desetletij, od 1990 do 2010, je sestavni del širšega obdobja slovenske književnosti, ki ga imenujemo sodobna slovenska književnost. To obdobje se je kot preplet različnih tokov, usmeritev, smeri, skupin, posameznikov in poetik začelo uveljavljati po letu 1945, najbolj zgoščeno po letu 1960. Njegov razvoj je povezan s širšim družbenim in kulturnim kontekstom, hkrati pa je prav obdobje sodobne slovenske književnosti čas največjega kvalitativnega in kvantitativnega razvoja slovenske književnosti. Ker je nadaljnja raziskava omejena na razvoj vseh treh literarnih zvrsti, lirike, epike in dramatike, katerih produkcija je bila ravno v letih od 1990 do 2010 megalomanska in tako skoraj nepregledna, se bom omejila na obravnavo literarno kvalitetnejših,[1] priznanih in (medijsko) odmevnejših besedil. Pri obravnavi književnosti zadnjih dveh desetletij bom najbolj pozorna na posebnosti in novosti, ki so zaznamovale slovensko književnost po letu 1990, in tako poskušala izluščiti njene specifičnosti v tem kratkem obdobju.

Da bi sistematično razložila posebnosti in novosti književnosti po letu 1990 v Sloveniji, književnosti, ki je vzcvetela po razpadu skupne države Jugoslavije, moram najprej osvetliti stične točke s celotnim literarnim obdobjem, imenovanim sodobna slovenska književnost, predvsem pa se vrniti v osemdeseta leta prejšnjega stoletja ter analizirati pomembne politične in kulturne preobrate v tem času. Sodobna slovenska književnost od 1980 do 2010 spada namreč v širši družbenokulturni pojav, imenovan postmoderna, za katero je najbolj prepoznaven literarni eklekticizem (Zupan Sosič 2006: 13–50). Pomembni politični in kulturni preobrati v tem času so povezani s poimenovanji, ki sem jih naštela že na začetku svoje razprave: postjugoslovanska, postkomunistična, poosamosvojitvena in tranzicijska književnost. Medtem ko sta se v osemdesetih letih 20. stoletja v Jugoslaviji povečala nezadovoljstvo nad socialističnim sistemom in ekonomska kriza, je iz leta v leto naraščala želja po samostojnosti nekaterih jugoslovanskih narodov zaradi čedalje večjih mednacionalnih nesoglasij in napetosti. Prizadevanje za nacionalno osamosvojitev v Sloveniji ni bilo tako krvavo kot v bivših jugoslovanskih republikah (npr. Bosni in Hercegovini, Hrvaški), saj je vojna za samostojno slovensko državo trajala le deset dni, od 27. junija do 7. julija 1991. Slovenska osamosvojitvena vojna je bila upor slovenske teritorialne obrambe proti jugoslovanski armadi, ki se je militantno odzvala na nastanek neodvisne države Slovenije – Slovenija je postala samostojna država 26. junija 1991. Sledila sta povsem logična procesa nove države, vstop v NATO (29. 3. 2004) in 1. maja istega leta še v EU. Ne samo bitka za samostojnost, tudi zamenjava politične oblasti oz. družbenega sistema, socializma s kapitalizmom, v Sloveniji ni bila tako nasilna. Zgodil se je mehak, ne pa revolucionaren

[1] V zadnjem desetletju je literarna produkcija pri nas resnično megalomanska. Za lažjo primerjavo naj navedem podatek, da ima Slovenija (samo) dva milijona prebivalcev, od katerih je veliko literarnih ustvarjalcev, znatno več kot v prejšnjem stoletju, le da izdajajo svoje knjige v manjših nakladah kot prej – če je prej lahko uveljavljeni pisatelj izdal svojo knjigo v nakladi do 10.000 izvodov, lahko to zdaj stori samo v nakladi 500 izvodov. Tako je npr. med leti 1980 in 1990 nastalo ok. 160 romanov, tj. približno 16 romanov na leto, od leta 1990 do 2000 ok. 370, tj. 37 romanov na leto, v novem tisočletju pa izide že več kot 100 romanov na leto, leta 2009 npr. 150 romanov. Zaradi preglednosti in sistematičnosti raziskave sem med nepregledno množico besedil izbrala tista, ki so kvalitetnejša v smislu upoštevanja kriterijev literarnosti.

prelom s komunizmom, saj je predsednik nove države Slovenije postal prav nekdanji voditelj komunistične partije. Če se je z osamosvojitvijo in nastankom nove države Slovencem uresničil tisočletni up o lastni državi, tega za globalizacijo, posledico vstopa v NATO in EU, ne moremo trditi. Prestrukturiranje kapitala v globalni sistem neoliberalizma ne uničuje samo slovenskega gospodarstva (npr. propad osrednjih slovenskih podjetij), ampak usodno vpliva tudi na razvoj nekomercialne literature, kamor spadajo slovenska lirika, epika in dramatika – danes se leposlovje tiska samo še v nakladi 500 izvodov (v bivši Jugoslaviji se je npr. tiskalo celo v nakladi do 10.000 izvodov), prav tako se je poslabšal finančni položaj avtorjev. Neoliberalni kapitalizem uvaja v knjižno produkcijo tržne razmere, ki narekujejo založnikom tiskanje dobro prodajanih knjig, npr. kuharic, potopisov in različnih "new age" priročnikov za rast osebnosti, medtem ko se redkeje odločajo za tisk nekomercialne beletristike.

Poleg tržnih zahtev ovira razvoj slovenske literature tudi sprememba njene vloge, iz nacionalnoafirmativne v zgolj intimnoidentitetno. V času socialistične Jugoslavije je namreč država izdatno financirala tiskanje izvirnega leposlovja in njegovih prevodov, preko katerega se je utrjevala nacionalna identiteta Slovencev in ostalih jugoslovanskih narodov ter pripadnost jugoslovanski multietnični identiteti. Z nastankom nove države Slovenije se je ustvarila paradoksalna situacija: nova država ne čuti več takšne potrebe po skrbi za tisk knjig v smislu utrjevanja (nacionalne ali evropske) identitete in prepušča svojo skrb privatnim založnikom, pri katerih so v ospredju osebni, ne pa skupni interesi. Globalizacija umetnosti in z njo povezana sekularizacija leposlovja pa ni le deziluzija slovenske kulturne politike, saj jo beležijo tudi ostale slovanske države. Marko Juvan (2002: 411) sorodno simptomatiko njihovih literatur utemeljuje z naslednjo hipotezo: sodobne politične spremembe (postkomunistična tranzicija, razpad mednarodnih državnih in političnih tvorb, državno osamosvajanje), samoregulacija nacionalnih kulturno-umetniških sistemov in težnja po prilagajanju globalni (zahodni) kulturi so oblikovale podobno literarno življenje, zaznamovano s komercializacijo in sekularizacijo književnosti ter izginjanjem njenih mitsko-ideoloških kolektivnih vlog. Z izgubo ideološko kolektivnih vlog se je v poosamosvojitvenem obdobju slovenska literatura otresla tudi prvenstvenosti, ki jo je v preteklosti – paradoksalno – lahko ohranjala celo v obdobju najhujših političnih represij. Če je v osemdesetih letih[2] literatura še ohranjala nacionalnoafirmativno (in s tem državno subvencionirano) poslanstvo, se je v devetdesetih ta počasi pretapljala v intimno vlogo. Tako se je z nastankom nove države finančna podpora skrčila, a na srečo še ne ukinila. Državne subvencije, čeprav manjše kot v preteklosti, še vedno obstajajo, saj se kulturna politika pri nas zaveda, da bi brez njih v tako majhni državi le z dva milijona prebivalcev "neprofitna" leposlovna književnost izumrla. Pešanje nacionalnoafirmativne vloge literature ni odločilno le za omejevanje državnih subvencij, ampak vpliva tudi na izbor tem in motivov v književnosti. Z nastankom nove države bi logično pričakovali, da se bodo "vélike" teme – osamosvojitev, državotvornost, evropeizacija – zapisale v književnost, a so jih izpodrinile osrednje t. i. "male" teme intimne problematike. Najbolj je nenavadno, da se te "vélike" teme niso pojavile kot osrednje teme niti v romanu, tej najbolj obsežni pripovedni obliki, ki je že s svojo literarnovrstno oznako primerna za zapise družbene problematike. Ker so se politični premiki in družbene preobrazbe v sodobno slovensko književnost zarisali skoraj neopazno, se je potrebno vprašati, katere

[2] Osemdeseta leta so bila tudi v smislu angažiranosti literatov povsem drugačna. V Sloveniji so prav ti na politične spremembe vedno najostreje reagirali ali pa bili njihovi glasniki. Tako je bil proces osamosvajanja povezan z Društvom slovenskih pisateljev (DSP) in ustanovitvijo revije *Nova revija* (1982), čeprav je »slovensko pomlad« sprožilo še nekaj sorodnih ustanov, hkrati pa tudi nova družbena gibanja in revija *Mladina.* 57. številka *Nove revije* je leta 1987 presenetila s Prispevki za slovenski nacionalni program, v katerih so se avtorji z različnih vidikov lotevali vprašanj organiziranosti slovenske civilne družbe in politične države v demokratični republiki. Nadgradnja te številke je bila 95. številka *Nove revije* (1990) z naslovom Osamosvojena Slovenija, ki je predstavila osnovo za demokracijo s parlamentarnimi volitvami in teritorialno osamosvojitvijo Slovenije.

teme v njej sploh prevladujejo. Že od konca osemdesetih let dalje so to teme "male zgodbe", ki bolj kot nacionalno gradijo osebno ali intimno identiteto, v okviru katere je najpogostejša (spolna) identiteta: odtujenost, zdolgočasenost, nezadoščenost, ljubezenska nesoglasja, vdiranje javnosti v zasebnost in posledično strah pred izgubo individualnosti, turbokapitalistična travma, komunikacijska blokada ... Prevlada zasebnosti nad kolektivnostjo je prepustila osrednjo mesto ljubezenski temi, kar vpliva tudi na vrstni ali žanrski izbor: med romani prevladuje ljubezenski roman, prav tako je v poeziji v zadnjem času nastalo največ ljubezenskih in erotičnih pesmi.

Ne samo zamenjava družbenih tem z osebnimi, zanimiva je tudi zamenjava literarne hierarhije, saj je danes prvi na lestvici pomembnosti in popularnosti roman, ki je z dolgoletnega kraljevanja izpodrinil poezijo. Slovensko pesništvo je bilo vse do devetdesetih let 20. stoletja vedno na prvem mestu literarne hierarhije, kar je pravzaprav zgodovinska posledica razvoja slovenske književnosti. Ta se je kot umetniška v evropskem merilu konstituirala šele v romantiki, s pesnikom Francetom Prešernom (1800–1849). Od takrat naprej so se vsi pomembni kulturni, literarni in politični premiki najprej zarisali v poeziji, prav tako so se Slovenci zaradi kvalitete lastne poezije in velikega števila pesnikov označevali za narod pesnikov. Poezija je pri nas še vedno zelo pomembna, a je medijska pozornost in bralska naklonjenost trenutno bolj obrnjena proti romanu. Tako kot so bila osemdeseta leta pri nas čas kratke zgodbe, so bila devetdeseta nedvomno čas romana. Število romanov se je v primerjavi z osemdesetimi leti skoraj potrojilo, pomnožilo pa se je tudi zanimanje zanje. Pomemben zunajliterarni dejavnik za povečanje odmevnosti sodobnega slovenskega romana je kresnikova nagrada (Zupan Sosič 2003: 54), nagrada za najboljši slovenski roman, ki jo od 1991 dalje vsako leto podeljuje časopis Delo. Kresnikova nagrada resnično promovira slovenski roman, saj skoraj celotna javnost pozna vseh pet nominirancev, večina bralcev pa prebere nagrajeni roman. Poleg "slovenskega" razloga – kresnikove nagrade – pa je nedvomno k priljubljenosti romana prispevalo splošno vzdušje globalizacije, ki privilegira zgodbenost in užitek ob suspenzu, kar je David Lodge (2003: 1432) poimenoval zmagoslavje malomeščanskega romana: "Ne glede na to, kakšna sta slog in metoda sodobnega pisanja, najsi je realistično ali ne; fabuliranje, metafikcija ali nebeletristična pripoved ali pa mešanica vseh omenjenih, je največkrat bralcu prijazno."

Čeprav ima slovenska postkomunistična, postjugoslovanska in poosamosvojitvena literatura podobne tranzicijske poteze kot večina novih članic EU, se vendarle razlikuje v svoji literarni specifičnosti, ki se ji bom natančneje posvetila z raziskavo literarnih smeri v tem obdobju, modernizma, postmodernizma in morebitne nove smeri, t. i. transrealizma, ter literarnega sinkretizma. Od vseh smeri je za sodobno slovensko književnost najpomembnejši **modernizem**, saj prav sistematični vstop modernizma v slovenski literarni prostor pomeni začetek sodobne slovenske književnosti, prav tako pa je njen stalni spremljevalec, kajti modernizem se iz sodobne slovenske književnosti ni umaknil niti ob koncu stoletja, ko se je slovenska književnost poslovila od postmodernizma. Modernizem je literarna smer, ki se je v sodobni slovenski književnosti pojavila po letu 1960, povezana z eksistencializmom, prisotna pa je v njej še danes. Osrednja lastnost modernizma je spoznavni relativizem, tesno spet z metafizičnim nihilizmom, v katerem se subjektova razcepljena osebnost sestavlja v toku zavesti kot procesu. V slovenskem modernizmu je, tako kot v evropskem, bistveno subjektivno razmerje do resničnosti, iskanje novega in izvirnega ter zapolnjevanje transcendenčnega manka s presežno vrednostjo umetnosti, ki se na besedilni ravni izpelje kot ukinitev zgodbene logike in linearnosti ter razrahljanje kronološkega in kavzalnega principa dogajanja. Mimetičnost se presega z avtoreferencialnostjo in poetiko fragmenta, povečanjem deleža opisa in govora in s tem zmanjšanjem deleža pripovedi. K pretvorbi enopomenskosti v večpomenskost prispeva poleg poetike fragmenta in avtoreferencialnosti tudi multiplikacija perspektive in pripovedovalca ter odmik od referencialne funkcije k poetični in estetski.

Najpomembnejši predstavniki modernizma po letu 1990 so avtorji, ki so že prej pisali modernistično književnost; od pesnikov so npr. pomembni: Niko Grafenauer, Ifigenija Zagoričnik in Dane Zajc, od pripovednikov pisatelji Lojze Kovačič, Florjan Lipuš, Rudi Šeligo, Vladimir Kavčič, Nedeljka Pirjevec, Nina Kokelj in Vlado Žabot, od dramatikov Emil Filipčič in Peter Božič.

Modernizem se je sredi sedemdesetih let 20. stoletja zamenjal s postmodernizmom (a ne v celoti, nekaj modernističnih besedil je nastalo vzporedno s postmodernističnimi, vseskozi pa so bila prisotna tudi tradicionalna besedila oz. dela, ki jih ne moremo uvrstiti v omenjeni smeri): ta prehod je bil specifičen za slovensko književnost, saj se je postmodernizem najprej zasidral v pesništvo in šele sčasoma prešel v pripovedništvo in dramatiko (v nasprotju s svetovno književnostjo, kjer je postmodernizem najbolj značilen za pripovedništvo), hkrati pa postmodernizem ni povsem zasenčil modernizma, ki vztraja v sodobni slovenski književnosti še danes, celo po izginotju postmodernizma. **Postmodernizem** je največ strokovnjakov (npr. Huyssen 1986, Hutcheon 1996, Jameson 1988) povzelo kot odgovor na modernizem, njegov hermetizem in kritiko množične kulture. V okviru literarnosmerne[3] določitve postmodernizma razlikujemo med ohlapnejšimi in natančnejšimi opredelitvami; sama izhajam iz ožje definicije, ki temelji na razmerju med znotrajliterarno in zunajliterarno resničnostjo v modernizmu in postmodernizmu. Ta je naslednja: medtem ko modernizem še goji prepričanje, da je resničnost, čeprav brez metafizične podstati, dana v sami zavesti in njenih psihičnih vsebinah, postmodernizem stopnjuje metafizični nihilizem[4] z opozorilom, da med znotrajliterarno in zunajliterarno resničnostjo ni razlike. Postmodernističnemu besedilu se izmikata tako zunanja kot notranja resničnost in mu preostane samo še samonanašalnost; odnos do resničnosti se spremeni tudi zaradi drugačnega razumevanja literature. Če je modernizem cenil v njej izvirnost oz. novost, razume postmodernizem literarno besedilo kot dialog literature z literaturo, tkanino različnih besedil, v katerih razbiramo citate, komentarje, aluzije in parodije na že uveljavljena literarna besedila. Glavna tema literature postane v postmodernizmu literatura sama; z osrednjima postopkoma, metafikcijo in medbesedilnostjo, pa so meje med resničnostjo in fiktivnostjo/fikcijskostjo zabrisane. V razpravi o postmodernizmu je poleg stanja resnice/resničnosti potrebno upoštevati tudi Jamesonov (2001: 13) termin »nova brezglobinskost«, ki se nanaša na ustoličenje nove družbe, znane kot postindustrijska, potrošniška, medijska ali informacijska, v kateri je odločilno opuščanje tradicionalne dihotomne delitve na visoko in nizko literaturo, trivialnost pa pomembna lastnost postmodernistične književnosti.

Na sodobno slovensko književnost je postmodernizem vplival znatno manj kot modernizem. V kratkem časovnem obdobju dvajsetih let, trajal je približno od sredine sedemdesetih let do sredine devetdesetih let prejšnjega stoletja, je izšlo nekaj zbirk pesmi ter zelo malo pripovednih in dramskih besedil (npr. pesniške zbirke Svetlane Makarovič, Iva Svetine, Milana Jesiha, Borisa A. Novaka in Milana Kleča; pripovedna dela Andreja Blatnika, Dimitrija Rupla in Gorana Gluvića ter drame Draga Jančarja in Dušana Jovanovića). Bolj kot za nastanek postmodernističnih besedil je slovenski postmodernizem "zaslužen" za uvedbo novih literarnih perspektiv in postopkov. Med prvimi naj omenim že Jamesonov (2001:13)

---

[3] Razlikovati je potrebno med literarnozgodovinskimi in sociološko-kulturnimi opredelitvami postmodernizma: če prve raziskujejo postmodernizem kot literarno oz. umetniško smer v postmoderni, se druge obračajo k postmoderni kot dobi, njeni družbi in kulturi. Pojem postmoderna je širši, obsežnejši in nadreden, pojem postmodernizem pa ožji, konkretnejši in podreden. Za postmodernizem, umetniško smer, v nasprotju s postmoderno, še vedno trajajočo dobo, velja, da je časovno lažje določljiv: njegov začetek datiramo v drugo polovico 20. stoletja, v Sloveniji v osemdeseta leta, njegov konec pa pri nas sovpada s koncem tisočletja, natančneje sredino devetdesetih let.

[4] Strinjam se z Vattimom (1997: 23), da je metafizični nihilizem v postmodernizmu prešel v fazo, ki bi jo lahko poimenovali z Nietzschejevo besedno zvezo »dovršeni nihilizem«: to je nihilizem, ki je spoznal, da je nihilizem njegova edina možnost.

termin nova brezglobinskost, ki se nanaša na ustoličenje nove družbe, znane kot postindustrijska, potrošniška, medijska in informacijska, v kateri je odločilno opuščanje tradicionalne dihotomne delitve na visoko in nizko literaturo, trivialnost pa pomembna lastnost slovenske postmodernistične književnosti. Naraščanje deleža žanrskih in s tem tudi trivialnih besedil ni samo posledica postmodernizma, pač pa v Sloveniji predvsem vstopa v EU in globalizacije, ki v imenu naivnega hedonizma oz. postmodernega prepričanja, da mora biti branje literature samo zabava in užitek, privilegira predvsem uspešnice. Literarni postopki, ki jih je uvedel postmodernizem, so v slovenski književnosti še vedno nesistematično prisotni, čeprav je postmodernizem usahnil že proti koncu devetdesetih let prejšnjega stoletja: navezovanje na tradicionalne (žanrske) obrazce in njihovo modificiranje s pomočjo aluzije, ironije in parodije ter citatnost in avtoreferencialnost.

Ob usihanju postmodernizma se je povsod po svetu postavljalo vprašanje, kako imenovati književnost, nastalo po postmodernizmu. Ali uporabljati širše sociološke oznake, npr. postmoderna književnost (Hassan 1987), in splošne literarnosmerne oznake, npr. post-postmodernizem (Epštejn 1998), ali tvegati in nove tendence združiti v okviru svežega poimenovanja nove literarne smeri. V Sloveniji sta se obe težnji združili in šele nadaljnje raziskave bodo lahko potrdile, katera izmed njiju je ustreznejša. Soobstajanje različnih pojavov v slovenski postmoderni najbolj uspešno zaobjamemo s terminom literarni eklekticizem, ki obsega zvrstni, vrstni, žanrski, stilni in oblikovni sinkretizem. Če literarni eklekticizem podrobno preučimo, ugotovimo, da predstavljajo njegovo ogrodje tradicionalni postopki oz. navezovanje na tradicionalne literarne vrste, žanre in obrazce ter oblikovne in stilne prijeme, preoblikovano z različnimi novostmi in premiki. Ker je tradicionalna osnova v sodobni slovenski književnosti različno modificirana npr. z modernističnimi, postmodernističnimi, minimalističnimi[5] ali realističnimi potezami, ji poleg poimenovanj literarni sinkretizem in eklekticizem ustreza tudi oznaka modificirana tradicionalna književnost, najbolj se je npr. uveljavil izraz modificirani tradicionalni roman.

K natančnejši določitvi slovenske književnosti po letu 1990 prispeva poleg oznak postmoderna književnost in literarni eklekticizem tudi termin **nova emocionalnost**. Z njim zaobsežemo skupne poteze besedil v smislu oblikovanja osebne identitete in novega tipa čustvenosti literarnega subjekta v književnosti. Ta ne sodeluje v fikcijski realnosti zato, da bi angažirano opozarjal na določene napake ali sestavljal "veliko zgodbo", ampak si mrzlično želi zagotoviti svojo individualnost skozi berljivo "malo zgodbo", vezano na prepoznavne žanrske, stilne in oblikovne obrazce. Pri izpisovanju intimne, ne pa več družbene problematike se navezuje na uveljavljene žanrske, stilne in oblikovne obrazce, ki jih modificira v smislu nove emocionalnosti. Nova emocionalnost je čustvenost posebnega spleena, ki ga lahko imenujemo postmoderni spleen, povezana z navezovanjem na tradicijo. Razlikuje se od postmodernistične čustvenosti, ki je v svoji že skoraj baročni in scientistični preobloženosti kazala na svoje izvire in navdihe pisanja, na svoje "sogovorce" v dialogu literature z literaturo – nova emocionalnost svojo ironijo in parodijo rajši usmeri v zunajliterarne in znotrajliterarne stereotipe tako, da pri tem ne navaja svojih odnosnic oz. navezav. Ukinjanje prepoznavnih mehanizmov navezovalnosti prežene iz literature tudi vtis skonstruiranosti in zaigranih čustvenih stanj, kar je bila najbolj očitna značilnost postmodernistične emocionalnosti. Prav v razmerje med spoli, ljubezensko temo in navezovanjem na literarno tradicijo lahko umestimo vznik nove emocionalnosti, ki zastavlja številna vprašanja spolnih vlog, ne/fleksibilne identitete in intimnih zadreg. Nova

[5] Razpravljalno zaledje slovenskega literarnega minimalizma je omejeno na študije o minimalizmu v kratki prozi (npr. kratki zgodbi), ugibanja o minimalizmu v slovenskem romanu pa so se končala z ugotovitvijo, da se le v redkih slovenskih romanih pojavljajo nekatere minimalistične poteze. Minimalistična kratka zgodba (npr. knjige Polone Glavan, Andreja Blatnika, Dušana Čatra) se pri nas zgleduje po ameriškem minimalizmu, npr. prozi Raymonda Carverja.

emocionalnost se tako rojeva med novo resnostjo in humorno-ironično-parodično ozaveščenostjo ter postmodernim spleenom, stanjem, ki ga najbolj nazorno predstavlja pasivni dolgčas in omrtvičenost postmodernega subjekta, zagledanega v novoveški hedonizem.

Vse te značilnosti nas navajajo na misel, da bi se po izginotju postmodernizma v slovenski književnosti različne tendence lahko izoblikovale v novo literarno smer. Možnosti nove literarne smeri nakazuje že sociološko dejstvo, povezano z ugotovitvijo, da opustitev nekega novega trenda ali njegov upad (npr. postmodernizma) običajno pomeni skorajšnje »rojstvo« novega trenda. Garry Potter in Jose López (2006: 3–16) to dialektiko utemeljujeta z nujnostjo pojavitve drugačne intelektualne smeri, saj dokazujeta, da postmodernizem ne ustreza več odzivom današnjega časa. Oba znanstvenika opozarjata, da se je že v času postmodernistične pripovedi pojavila opozicija njeni kompleksnosti, ki se preprosto imenuje kar realistično pisanje, ter predlagata kot opozicijo postmodernizmu t. i. kritični realizem. Tudi Jameson (2007: 261–271) ugotavlja prisotnost realizma že v postmodernizmu, v katerem prepozna prenovo različnih zgodb oz. okrepljeno fabuliranje, ki ga poimenuje »realistični ostanki«, prilagojeni množični kulturi. Pridružujem se mnenju omenjenih znanstvenikov, saj se je tudi v Sloveniji poleg postmodernistične književnosti vzporedno pojavljala tradicionalna književnost z realističnimi tendencami; bila je celo kvantitativno in kvalitativno močnejša od postmodernistične književnosti. Prav zaradi tega se je za roman v Sloveniji od leta 1990 do 2010 ponekod uveljavil izraz modificirani tradicionalni roman z realističnimi potezami, katerega predstavniki so: Berta Bojetu, Aleš Čar, Mate Dolenc, Franjo Frančič, Nejc Gazvoda, Polona Glavan, Zoran Hočevar, Feri Lainšček, Miha Mazzini, Andrej Morovič, Boris Pahor, Andrej E. Skubic, Marko Sosič, Marjan Tomšič, Suzana Tratnik in Jani Virk. Tradicionalni roman z realističnimi potezami se zgleduje po realističnem romanu, njegov model pa preoblikujejo različne post/modernistične pretvorbe. Tradicionalnost najnovejšega slovenskega romana namreč temelji na strnjeni zgodbi, motiviranih razmerjih med literarnimi osebami in prepoznavnem kronotopu. Sodobni slovenski roman je pripoveden v ožjem smislu – kljub občasni lirizaciji in esejizaciji je prevladujoči proces pripovedovanje, strukturirano kot nizanje dogodkov, ki s kronotopskimi in vzročno-posledičnimi razmerji gradijo zgodbo. Zgodbenost odmikajo tradicionalnosti trije preoblikovalci: žanrski sinkretizem, prenovljena vloga pripovedovalca in večji delež govornih odlomkov.

Da bi utemeljeno razpravljali o novi realistični smeri, je potrebno dokazati skupne lastnosti množice besedil, ki jih beremo kot realistična, predvsem pa razločiti realistično tehniko od realistične smeri. Vprašanje o realizmu je namreč vprašanje o razumevanju realizma v ožjem ali širšem smislu. Realizem v ožjem smislu, zgodovinsko pojmovanje realizma, se omeji na realizem kot literarno smer v 19. stoletju, ki se je podaljšala v 20. stoletje kot psihološki realizem, socialni, socialistični realizem in neorealizem. Nasprotno realizem v širšem, nadzgodovinskem smislu ne razlaga realizma kot smeri, pač pa kot način, metodo ali tehniko pisanja, ki daje vtis zapisovanja ali reflektiranja resničnega življenja. Seveda realizem ni direktna ali preprosta reprodukcija realnosti, ampak sistem konvencij (Baldick 1996[3]: 184), ki ustvarjajo iluzijo nekega realnega sveta zunaj besedila s principi verjetnosti, ko zaradi prepoznavanja dejanskih življenjskih problemov zanikajo idealizacijo in eskapizem. Četudi se ne pridružujem strokovnjakom (npr. Lodgu), ki bipolarno delijo literarna besedila na realistična (berljiva in metonimična) in modernistična (pisljiva in metaforična), menim, da se v vsakem literarnem obdobju pojavljajo realistična besedila, ne pa tudi modernistična. V zadnjih dvajsetih letih so v Sloveniji realistična tista besedila, ki sem jih poimenovala modificirane tradicionalne pripovedi (zaradi obsežne literarne produkcije sem se usmerila bolj na raziskovanje pripovedi, manj pa na analizo pesmi in dram) z realističnimi potezami. Njihove skupne lastnosti so: prevladovanje realistične tehnike z željo po opisovanju prepričljive realnosti in brez zahteve po preverljivi mimetičnosti ter načelo tipizacije in

razlikovalnosti govora glede na socialne, psihološke in intelektualne značilnosti likov. Omenjene značilnosti so bile temeljne že v nekaterih prejšnjih realizmih, zdaj se jim dodajajo še nove lastnosti: medmedijskost oz. vpliv različnih medijev, višja mera idealizacije in hiperbolizacije, zahteva po berljivi zgodbi, povezana z estetiko istovetnosti oz. užitkom ob znanem, odsotnost raztezanja estetike v socialno, preigravanje z uveljavljenimi žanrskimi, stilnimi ali pripovednimi obrazci in principi trivialnosti, odsotnost enotnega estetskega ali filozofskega vodila, obračanje od družbenega k intimnemu in od splošnega k posameznemu … Če bodo nadaljnje analize pokazale, da je večina slovenskih pripovedi v zadnjih dveh desetletjih res realistična, je potrebno jedru (realizem) poiskati še primerno predpono. V izbiri predpone za označitev nove smeri po postmodernizmu se strinjam z Epštejnom (1998: 139–142), ruskim raziskovalcem najnovejše književnosti, ki je posebej izpostavil predpono »trans«. Ta je trdil, da se pojavi in pojmi nove dobe, kot so resnica, objektivnost, subjektivnost ali sentimentalnost, preobražajo v pojme s predpono trans: transresnica, transobjektivnost …. To so sicer pojmi, ki vključujejo primerjalnost kot (kot resnica, kot objektivnost …) in se zavedajo svojih ponovljivosti – pa vendar se želijo izraziti prav v obliki ponavljanja. Kolikor se to zdi paradoksalno, prav skozi ponavljanje vsi ti pojmi spet pridobivajo avtentičnost. Če »proto« označuje odprtost in nerešeno prihodnost, potem »trans« utrjuje kontinuiteto prihodnosti in preteklosti, ko prekoračuje področje odtujitve, ironije, parodije, da označi svoj obnovljeni status možnega, kot morda-resnica, morda-objektivnost.

Moj predlog za poimenovanje literarne smeri sodobne slovenske književnosti je torej **transrealizem**, ki pa mora imeti tudi skupne vsebinske oz. tematske strukture, saj se ne izenačuje samo z zgoraj pojasnjeno realistično tehniko. Transrealizem nam že s svojo predpono nakaže, da je tesno povezan s prejšnjimi realističnimi smermi in da v svoji ponovljivosti in sinkretičnosti pridobiva nove razsežnosti, prepojene s prenovljenim položajem literarnega subjekta. Ta je v različnih književnostih različno poimenovan: v nemški književnosti se je uveljavila oznaka nova subjektivnost, v ruski nova iskrenost, v angleški nadnacionalna subjektivnost, v slovenski pa sem posebno duhovnozgodovinsko in čustveno stanje postmodernega subjekta poimenovala nova emocionalnost.[6] Razumem jo kot povezavo posebnega duhovnega spleena in identitetne problematike v sodobni slovenski pripovedi. Pripovedni subjekt, literarni lik in/ali pripovedovalec ne sodelujejo v fikcijski realnosti zato, da bi angažirano opozarjali na napake družbe (kot je bilo značilno npr. v realizmu, neorealizmu, socialnem/socialističnem realizmu), ampak si mrzlično želijo zagotoviti svojo individualnost skozi berljivo zgodbo, vezano na prepoznavne žanrske, stilne ali druge pripovedne obrazce. Intimna zgodba je del postmodernega spleena, naveličanosti in zdolgočasenosti postmodernega subjekta, zagledanega v naivni hedonizem, in novih čustvenih premikov pri iskanju identitete: pre/vrednotenje spolnih in nacionalnih stereotipov pri konstrukciji gibljive identitete, vzpostavljanje humorne, cinične ali parodične razdalje ter odsotnost enotnega estetskega ali filozofskega vodila. Realistično načelo tipizacije je usmerjeno predvsem k razlikovalnosti govora kot mimetičnega sredstva karakterizacije, zato se je v sodobni slovenski pripovedi zelo povečal delež govora. Transrealizem tako vsebuje stare in nove značilnosti: v svoji navezanosti na univerzalno realistično tehniko in predhodne realizme utrjuje uveljavljene značilnosti, medtem ko ga nova emocionalnost prenavlja s sodobnimi perspektivami in metodami in pri tem povzema celo nekatere post/modernistične poteze.

Sklep: Slovenska književnost po letu 1990 še ni sklenjen in dokončan pojav, zato se moje raziskovanje v tej študiji srečuje kar z dvema izzivoma: združiti literarno perspektivo s sociološko, zgodovinsko in kulturološko ter vzpostaviti primerno (znanstveno) razdaljo do

[6]Novo emocionalnost sem v svoji knjigi *Robovi mreže, robovi jaza* (2006: 28–45) razložila kot skupno določnico romanov zadnjih petnajstih let in njihovih premikov osebne identitete, ki bi bili v smislu post-postmodernistične estetike lahko tudi pokazatelj nove smeri.

sočasne literarne ustvarjalnosti. V svoji razpravi sem se z obema izzivoma spoprijela tako, da sem najprej analizirala pomembne politične in kulturne preobrate v tem času in jih povezala z analizo posebnosti in novosti, ki so zaznamovale slovensko književnost po letu 1990. V tem smislu so tudi poimenovanja razdeljena v dve skupini; v prvi so postjugoslovanska, postkomunistična, poosamosvojitvena, tranzicijska in postmoderna književnost, ki označujejo širši kulturnopolitični kontekst, v drugi pa oznake modernistična, postmodernistična književnost, literarni eklekticizem, nova emocionalnost in transrealizem, poimenovanja ožjega literarnega sistema. Najbolj splošna oznaka je postmoderna književnost, znatno bolj konkretne pa tiste, ki so povezane z razpadom Jugoslavije in nastankom nove države Slovenije. Tako npr. termin postjugoslovanska književnost zajema slovensko književnost po razpadu Jugoslavije, ki ga natančneje določa izraz poosamosvojitvena in postkomunistična književnost, saj se je vzporedno z osamosvojitvijo in nastankom države Slovenije zamenjal tudi politični sistem, iz komunizma/socializma v kapitalizem. Zgodovino naše novonastale države približuje ostalim (slovanskim) državam s podobnimi spremembami v tem obdobju izraz tranzicijska književnost, ko jo vključuje v skupne procese tranzicije v smislu globalizacije in evropeizacije. Čeprav ima slovenska postjugoslovanska, postkomunistična in poosamosvojitvena literatura podobne tranzicijske poteze kot večina novih članic EU, se vendarle razlikuje v svoji literarni specifičnosti, ki jo najbolj sistematično razlagajo oznake druge skupine oz. poimenovanja za literarne smeri in pojave. Izmed vseh smeri je za sodobno slovensko književnost, kamor spada slovenska književnost zadnjih dvajsetih let, najpomembnejši modernizem, saj prav sistematični vstop modernizma v slovenski literarni prostor pomeni začetek sodobne slovenske književnosti, prav tako pa je njena stalnica, kajti modernizem se iz sodobne slovenske književnosti ni umaknil niti ob koncu stoletja, ko se je slovenska književnost poslovila od postmodernizma. Na sodobno slovensko književnost je postmodernizem vplival drugače kot modernizem. V kratkem časovnem obdobju dvajsetih let, postmodernizem je namreč trajal približno od sredine sedemdesetih let do sredine devetdesetih let prejšnjega stoletja, je izšlo nekaj zbirk pesmi ter zelo malo pripovednih in dramskih besedil. Bolj kot za nastanek postmodernističnih besedil je slovenski postmodernizem "zaslužen" za uvedbo novih literarnih perspektiv in postopkov: opuščanje tradicionalne dihotomne delitve na visoko in nizko literaturo z uvedbo trivialnosti, navezovanje na tradicionalne (žanrske) obrazce in njihovo modificiranje s pomočjo aluzije, ironije in parodije ter citatnost in avtoreferencialnost. K natančnejši določitvi slovenske književnosti po letu 1990 prispevata poleg oznak literarnih smeri tudi termina **literarni eklekticizem** in **nova emocionalnost**. S prvim zaobsežemo spoznanje o neenotnosti najnovejše slovenske književnosti oz. prepletu različnih tokov, usmeritev, smeri, skupin, posameznikov in poetik, z drugim pa skupne poteze besedil v smislu oblikovanja osebne identitete in novega tipa čustvenosti literarnega subjekta v književnosti. Nova emocionalnost je namreč čustvenost posebnega spleena, ki ga lahko imenujemo postmoderni spleen, povezana z navezovanjem na tradicijo. Ko zastavlja številna vprašanja spolnih vlog, ne/fleksibilne identitete in intimnih zadreg, se nova emocionalnost rojeva med novo resnostjo in humorno-ironično-parodično ozaveščenostjo ter postmodernim stanjem pasivnega dolgčasa in omrtvičenosti postmodernega subjekta, t. i. postmodernega spleena. Za zaključek dodajam omenjenim klasifikacijam še novo oznako literarne smeri – **transrealizem** – kot možnost skupnega poimenovanja pojavov, ki so opazni v slovenski književnosti po letu 1990 in so se združevali pod oznako modificirana tradicionalna književnost: prevladovanje realistične tehnike, metode ali stila ter navezovanje na prejšnje smeri evropskega realizma, prenovljeno z novo emocionalnostjo.

A. Sodobni slovenski romani

Andrej Blatnik, 1987: *Plamenice in solze*. Ljubljana: DZS.
Berta Bojetu,1990: *Filio ni doma.* Celovec-Salzburg: Založba Wieser.
Peter Božič, 1979: *Očeta Vincenca smrt.* Ljubljana: MK.
Aleš Čar,1997: *Igra angelov in netopirjev*. Ljubljana: ŠOU (Knjižna zbirka Beletrina).
Milan Dekleva, 2005: *Zmagoslavje podgan*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
Mate Dolenc, 2000: *Morje v času mrka*. Ljubljana: Študentska založba (Knjižna zbirka Beletrina).
Evald Flisar, 1998: *Čarovnikov vajenec*. Ljubljana: J. Pergar.
Evald Flisar, 2007: *Mogoče nikoli.* Maribor: Litera (Knjižna zbirka Piramida).
Franjo Frančič, 1986: *Domovina, bleda mati*. Ljubljana: Književna mladina Slovenije.
Franjo Frančič, 1993*: Sovraštvo*. Ljubljana: Sklad »Vladimir Slejko«.
Nejc Gazvoda, 2006: *Camera obscura.* Novo mesto: Založba Goga.
Polona Glavan, 2001: *Noč v Evropi*. Ljubljana: Študentska založba (Knjižna zbirka Beletrina).
Branko Gradišnik, 1990: *Nekdo drug*. Ljubljana: Samozaložba.
Aljoša Harlamov, 2009: *Bildungsroman*. Maribor, Litera.
Andrej Hieng, 1966: *Gozd in pečina.* Ljubljana: Slovenska matica
Zoran Hočevar, 1995: *Porkasvet.* Ljubljana: DZS.
Drago Jančar, 1978*: Galjot*. Murska Sobota: Pomurska založba.
Drago Jančar, 2000: *Katarina, pav in jezuit*. Ljubljana: Slovenska matica.
Boris Jukić, 1997: *Nekdo je igral klavir.* Murska Sobota: Pomurska založba (Zbirka Domača književnost).
Milan Kleč, 2005: *Še vedno sam.* Ljubljana: Prešernova družba.
Nina Kokelj, 1998: *Milovanje.* Ljubljana: ŠOU (Knjižna zbirka Beletrina).
Ciril Kosmač, 1973: *Balada o trobenti in oblaku.* Ljubljana: Mladinska knjiga (Zbirka Naša beseda).
Jani Kovačič, 2009: *Knjiga*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
Lojze Kovačič, 2003: *Otroške stvari.* Ljubljana: Študentska založba (Knjižna zbirka Beletrina).
Lojze Kovačič, 1984: *Prišleki.* Ljubljana: Slovenska matica.
Nataša Kramberger, 2007: *Nebesa v robidah.* Ljubljana: Javni sklad republike Slovenije za kult. dejavnosti – revija Mentor (Zbirka Prvenke).
Miško Kranjec, 1975: *Povest o dobrih ljudeh*. Ljubljana in Murska Sobota: Prešernova družba in Pomurska založba.
Feri Lainšček, 1993: *Ki jo je megla prinesla.* Ljubljana: Prešernova družba.
Feri Lainšček, 1991: *Namesto koga roža cveti.* Ljubljana: Prešernova družba.
Florjan Lipuš, 2003: *Boštjanov let.* Maribor: Litera.
Florjan Lipuš, 1991: *Srčne pege*. Celovec, Salzburg: Wieser.
Katarina Marinčič, 2001*: Prikrita harmonija*. Ljubljana: MK (Zbirka Nova slovenska knjiga).
Miha Mazzini, 1993: *Satanova krona.* Celovec: Založba Wieser.
Andrej Morovič, 1997: *Vladarka*. Ljubljana: ŠOU (Knjižna zbirka Beletrina).
Vinko Möderndorfer, 1996: *Tek za rdečo hudičevko*. Ljubavni roman. Maribor: Založba Obzorja.
Vinko Mőderndorfer, 2006. *Nespečnost*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
Brane Mozetič, 2001: *Zgubljena zgodba*. Ljubljana: Center za slovensko književnost.
Maja Novak, 1995: *Cimre.* Maribor: Založba Obzorja.
Boris Pahor, 1997: *Nekropola.* Ljubljana: MK.
Nedeljka Pirjevec, 1992*: Zaznamovana.* Maribor: Založba Obzorja. (Znamenja).
Alojz Rebula, 1960: *Senčni ples*. Ljubljana: Slovenska matica.
Marjan Rožanc, 1995: *Ljubezen.* Ljubljana: Mihelač.
Zorko Simčič, 1991*: Človek na obeh straneh stene*. Ljubljana: Založništvo slovenske knjige.
Andrej Skubic, 1999: *Grenki med.* Ljubljana: DZS.
Dominik Smole, 1986: *Črni dnevi in beli dan.* Ljubljana: MK (Knjižna zbirka Hram).
Marko Sosič, 1997: *Balerina, Balerina*. Trst: Mladika.
Jože Snoj, 1986: *Fuga v križu*. Maribor: Obzorja.
Vladimir P. Štefanec, 2006: *Republika jutranje rose*. Ljubljana: Mladinska knjiga (Zbirka Nova slovenska knjiga).
Rudi Šeligo, 1982: *Triptih Agate Schwarzkobler.* Ljubljana: MK. (Knjižica Kondor, 205).
Marjan Tomšič, 1991: *Óštrigéca*. Ljubljana: Založba Mladika.
Marjan Tomšič, 1993: *Zrno od frmentona.* Ljubljana: CZ.
Suzana Tratnik, 2001: *Ime mi je Damjan.* Ljubljana: ŠKUC (Zbirka Lambda).
Orlando Uršič, 1996: *Gosposka, mater si ozka.* Maribor: Zveza kulturnih organizacij.
Jani Virk, 1996: *Zadnja Sergijeva skušnjava.* Ljubljana: MK.
Goran Vojnović, 2008: *Čefurji raus*. Ljubljana: Študentska založba (Knjižna zbirka Beletrina).
Saša Vuga, 1987: *Krtov kralj*. Ljubljana: CZ.
Pavle Zidar, 1972: *Sveta Barbara*. Koper: Lipa.
Vitomil Zupan, 1972: *Potovanje na konec pomladi*. Ljubljana: CZ.
Vitomil Zupan, 1978: *Igra s hudičevim repom.* Murska Sobota: Pomurska založba.
Vitomil Zupan, 1999: *Menuet za kitaro (na petindvajset strelov).* Ljubljana: DZS (Zbirka Klasje).
Vlado Žabot, 1996: *Volčje noči.* Murska sobota: Pomurska založba.

B. Sodobna slovenska kratka pripoved

Andrej Blatnik, 2000: *Zakon želje*. Ljubljana: Študentska založba (Knjižna zbirka Beletrina).
Aleš Čar, 2007: *Made in Slovenia*. Ljubljana: Študentska založba (Knjižna zbirka Beletrina).
Franjo Frančič, 2008: *Kam se skrijejo metulji pred dežjem?* Ljubljana: MK (Knjižnica Kondor).
Mate Dolenc, 2004: *Morsko dno pripoveduje*. Ljubljana: Mladika.
Nejc Gazvoda, 2007: *Fasunga*. Ljubljana: Študentska založba (Knjižna zbirka Beletrina).
Polona Glavan, 2004: *Gverilci*. Ljubljana: Študentska založba (Knjižna zbirka Beletrina).
Goran Gluvić, 1993: *Harms danes. Književne anekdote iz literarnega življenja generacije pisateljev rojenih okrog šestdesetih*. Ljubljana: Aleph.
Goran Gluvić, 2011: *Pri mojstru na čaju* (priročnik). Ljubljana: Javni sklad RS za kulturne dejavnosti.
Drago Jančar, 1995: *Ultima creatura*: izbrane novele. Ljubljana: MK (Knjižnica Kondor).
Milan Kleč, 2005: *Srčno dober prijatelj in zvest človek.* Ljubljana: MK (Knjižnica Kondor).
Ciril Kosmač, 1999: *Tantadruj in druge zgodbe*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
Tomaž Kosmač, 2008: *Punk is dead*. Ljubljana: Študentska založba (Knjižna zbirka Beletrina).
Lojze Kovačič, 2003: *Ljubljanske razglednice*. Ljubljana: Gyrus.
Maruša Krese, 2006: *Vsi moji božiči*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
Mojca Kumerdej, 2011: *Temna snov*. Ljubljana: Študentska založba (Knjižna zbirka Beletrina).
Florjan Lipuš, 1997: *Črtice mimogrede*. Celovec: Wieser.
Vinko Möderndorfer, 1997: *Nekatere ljubezni* (13 ljubezni). Ljubljana: CZ.
Lili Potpara, 2004: *Zgodbe na dušek*. Ljubljana: Literarno-umetniško društvo Literatura.
Peter Rezman, 2008: *Skok iz kože*. Maribor: Litera.
Marjan Rožanc, 2010: *Rdeči zajčki*. Ljubljana: MK (Knjižnica Kondor).
Andrej E. Skubic, 2004: *Norišnica*. Ljubljana: Študentska založba (Knjižna zbirka Beletrina).
Marko Sosič, 2011: *Iz zemlje in sanj.* Maribor: Litera (Knjižna zbirka Piramida).
Urška Sterle, 2006: *Vrsta za kosilo*. Ljubljana: ŠKUC (Zbirka Vizibilija).
Suzana Tratnik, 2005: *Vzporednice.* Ljubljana: ŠKUC.
Jani Virk, 1999: *Moški nad prepadom.* Ljubljana: Mihelač.
Vitomil Zupan, 1983: *Gora brez Prometeja*. Ljubljana: Mladinska knjiga.

C. Antologije in/ali priročniki

Antologija sodobne slovenske literature (ur. A. Zupan Sosič, M. Nidorfer Šiškovič in D. Huber). Ljubljana: Filozofska fakulteta, Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik, 2010.
Branja 4. Berilo in učbenik za 4. letnik gimnazij in štiriletnih strokovnih šol (ur. M. Degan Kapus, več avtorjev). Ljubljana: Državna založba Slovenije, 2011.
Čas kratke zgodbe. *Antologija slovenske kratke zgodbe* (ur. T. Virk). Ljubljana: Študentska založba (Knjižna zbirka Beletrina), 1998.
Geniji: antologija sodobne slovenske mladinske kratke proze (ur. D. Haramija). Ljubljana: Genija.
O čem govorimo: slovenska kratka proza (1990–2004), ur. M. Čander. Ljubljana: Mladinska knjiga, 2004.
Slovenska kratka erotična proza (ur. A. Berger, G. Schmidt): Ljubljana: Študentska založba (Knjižna zbirka Beletrina), 2002.
Slovenske kratke zgodbe med koncem ene in začetkom druge vojne (ur. L. Kralj, P. Scherber). Celje: Mohorjeva družba, 2010.
Svetovni dnevi slovenske literature. Almanah (ur. A. Zupan Sosič in M. Nidorfer Šiškovič). Ljubljana: Filozofska fakulteta, Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik, 2006.